

6. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток як психолого-педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА, 2015. Вип. 18. С. 248–254.

УДК 372.882

**САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ОРГАНІЧНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ)**

Грицак Н. Р.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

У статті розкрито та теоретично обґрунтовано поняття «самостійна робота» студентів вищої школи, розглянуто різні підходи до організації самостійної роботи. Автор доводить, що актуальними питаннями у системі вищої освіти є роль та значення самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах України. Проаналізовані основні традиційні й альтернативні форми і види проведення самостійної роботи студентів. Запропоновано види і форми самостійної роботи із зарубіжної літератури, які могли б бути ефективною формою організації навчальної діяльності студентів-філологів у процесі вивчення зарубіжної літератури. Результати дослідження є практичними, надані рекомендації можуть використовуватися при подальшому вивченні заявленої проблеми.

Ключові слова: самостійна робота, творчі здібності студента, самоосвіта, форми та види самостійної навчальної роботи, вища школа.

**САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК ОРГАНИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ПРОЦЕССА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ
(НА МАТЕРИАЛЕ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)**

Грицак Н. Р.

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

В статье раскрыто и теоретически обосновано понятие «самостоятельная работа» студентов высшей школы, рассмотрены разные подходы в организации самостоятельной работы. Автор доказывает, что актуальными вопросами в системе высшей школы являются роль и значение самостоятельной работы в высших учебных заведениях Украины. Проанализированы основные традиционные и альтернативные формы и виды проведения самостоятельной работы студентов. Предложены виды и формы самостоятельной работы по зарубежной литературе, которые могли бы быть эффективной формой организации учебной деятельности студентов-филологов в процессе изучения зарубежной литературы. Результаты исследования являются практическими, предложенные рекомендации могут быть использованы при дальнейшем изучении данной проблемы.

Ключевые слова: самостоятельная работа, творческие способности студента, самообразование, форма и виды самостоятельной учебной работы, высшая школа.

**SELF-ASSESSMENT WORK AS AN INTEGRAL COMPONENT OF PROFESSIONAL
PROGRESS OF STUDENTS-PHILOLOGISTS (BASED ON WORLD LITERATURE
EDUCATION)**

Hrytsak N. R.

National Pedagogical Dragomanov University

Modern attitude to the concept of «self-assessment work» of the students of higher educational establishment is theoretically defined and described in this article. Different approaches of the organization of self-assessment work of higher educational establishments are analysed focusing on the leading role of the teacher in the educational and evolving impact on the students in the conditions of reforming higher education in Ukraine. The state of scientific research of the problem of self-assessment work of the students-philologists at higher school is investigated. The author of this work proves that the role and importance of self-assessment work of the students at the higher educational establishments of Ukraine is the topical question in the system of higher education in the conditions of credit-module system. Self-assessment work of the students is the principal form of organisation of the educational process of higher school which helps to develop and promote students' creative potential, forms professional competence and stimulates needs in self-education and self-improvement.

Increasing of the functions of self-assessment work in the educational process of higher school needs the development of the complete complex of tasks, problems, tests and exercises, searching the effective ways, methods, techniques and forms of intensification of self-assessment work during the educational process which have to make the most comfortable and optimal environment for the development and self-realisation of every student is offered. The main traditional and alternative forms and kinds of students' self-assessment work are analysed. The principal role of drawing to self-assessment work is defined by didactic factors. Types and forms of self-assessment work on world literature as the effective form of organisation students-philologists' education in the process of world literature education are proposed. Offered experience of using self-assessment work of students-philologists during the process of education, quality and effective self-assessment work influence on the increasing of students' motivation to study, promotion of learning reviewing and gaining skills and knowledge and to use them in professional activity.

Results of the investigation are practical, given recommendation can be used in further research of the declared problem.

Key words: self-assessment work, student's creative skills, self-education, forms and types of self-assessment work, higher school.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реалії сьогодення ставлять перед вищою школою нові задачі і вимоги, зокрема підготувати високопрофесійного, конкурентоспроможного і креативного фахівця, який буде прагнути до самовдосконалення і здатний навчатися протягом усього

життя. Вміти систематизувати матеріал і творчо застосовувати отримані знання, володіти сучасними інформаційними технологіями і знаходити потрібну інформацію, бути самостійним у прийнятті рішень і здатним працювати у команді, прагнути до саморозвитку і реалізовувати нові ідеї – це ті домінуючі якості нової генерації спеціалістів, які формуються лише у процесі навчання.

Саме тому актуальними питаннями у системі вищої освіти є роль та значення самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах України. В умовах кредитно-модульної системи в нових навчальних планах ЗВО здійснено перерозподіл аудиторних годин (частка самостійної роботи становить 50–60 %), що, відповідно, вимагає зміщення акцентів у ланці «викладач – студент». Посилення функцій самостійної роботи в навчальному процесі потребує розробки цілісного комплексу завдань, питань, тестів і вправ, які повинні створити найбільш комфортне й оптимальне середовище для розвитку та самореалізації кожного студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації самостійної роботи не є новою у науково-педагогічних колах. Так, підґрунтя теорії самостійної роботи закладені в працях Аристотеля, Сократа, Платона. Подальше своє втілення знайшла у дослідженнях відомих педагогів, а саме А. Дістервега, Я. Коменського, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, К. Ушинського та ін. Наприклад, у праці «Керівництво до освіти німецьких учителів» А. Дістервега знаходимо думку «... розвиток і освіта ні одній людині не можуть бути дані чи повідомлені. Кожний, хто бажає до них долучитися, повинен досягнути цього власною діяльністю, власними силами, власною напругою. Зі ззовні він може отримати тільки збудження» [1, с. 118]. Як бачимо, до кінця XIX століття педагоги дійшли висновку, що у процесі навчання вагому складову посідає самостійна робота учня/студента, адже від цієї правильно організованої форми навчально-пізнавальної діяльності залежить фундаментальність та глибина знань майбутнього фахівця.

Однією із перших ґрунтовних теоретичних праць із вивчення суті самостійної роботи у XX століття вважається книга Р.М. Мікельсона «Про самостійну роботу учнів у процесі навчання» (1940 р.). Дослідник, узагальнюючи педагогічний досвід, сформулював визначення самостійної роботи, зокрема «під самостійною роботою ми розуміємо виконання учнями заданій без допомоги зі сторони, але під безпосереднім наглядом вчителя» [3, с. 26].

Протягом 50–60-х років XX століття з'являється низка праць, присвячених проблемам організації самостійної роботи. Вченими були обґрунтовані основні положення організації самостійної роботи, запропоновані класифікації за джерелами знань, формами виконання і методами навчання, за характером і структурою діяльності, ступенем активності і

самостійності студентів, за структурою дидактичних цілей і за типами виконуваних завдань (Л. Аристова, Є. Голант, М. Данілов, Б. Єсіпов, М. Морозова, М. Кашин, Р. Срода та ін.).

У 70–80-ті роки минулого століття новаторськими стають праці, автори яких вивчають шляхи оптимізації методів керування самостійною роботою у ЗВО, розглядають питання ролі викладача в організації пізнавальної діяльності студентів (В. Безпалько, М. Вейт, Л. Вяткін, А. Громцев, А. Матюшкін та ін.). Інший вектор досліджень спрямований на активізацію творчої пізнавальної діяльності учнів (Ю. Кулюткін, Н. Нікандров, О. Нільсон, М. Скаткіна, П. Підкасистий, Г. Щукіна та ін.).

В останні десятиріччя ХХ століття вчені розробляють моделі концепції структури і способів організації самостійної роботи, основні організаційно-методологічні аспекти особистісно-орієнтованого керування самостійною роботою (С. Архангельський, Ю. Бабанський, І. Лернер, О. Леонтєв, Н. Талізїна, Т. Кудрявцев та ін.).

Початок ХХІ століття знаменується пошуком ефективних шляхів, методів, прийомів і форм активізації самостійної роботи в процесі навчання. Зокрема, це дослідження О. Дзене, О. Долженко, Л. Жарового, М. Зайкіної, Ю. Зотова, І. Кобиляцького, В. Крупича, Н. Никандрова, К. Осовського, Г. Саранцева, Н. Терешина, А. Усової, Т. Шамової та інших. Значенню та вагомості самостійної роботи в навчальному процесі вищої школи присвячені праці В. Буряка, Я. Гендлера, І. Задорожної, Т. Нечаєвої, О. Нильсон, А. Петрівського та ін. Окрему ланку сучасних досліджень займають роботи, в яких звернена увага на аналіз самостійності та творчих здібностей особистості у процесі вивчення художньої літератури в школі та вищих навчальних закладах (А. Вігченко, Н. Волошина, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник, Г. Токмань та ін.).

Отже, студіювання педагогічних і науково-методичних праць демонструє, що на сучасному етапі недостатньо досліджень, в яких би вивчалась проблема організації ефективного підвищення якості навчальної самостійної діяльності, професійного саморозвитку студентів-філологів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета наукової розвідки – теоретично обґрунтувати поняття «самостійна робота» та частково запропонувати методіку організації самостійної роботи студентів-словесників на заняттях із зарубіжної літератури вищих навчальних закладів.

Поставлена мета зумовлює такі завдання:

– дослідити стан наукової розробки проблеми самостійної роботи студентів-філологів у вищій школі;

- розкрити та теоретично обґрунтувати поняття «самостійної роботи» студентів-словесників;
- проаналізувати основні традиційні та альтернативні форми і види проведення самостійної роботи студентів;
- запропонувати блок завдань і питань із зарубіжної літератури, які могли б бути ефективною формою організації самостійної роботи студентів-філологів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сучасному етапі проблема організації самостійної роботи студента вищої школи є актуальною для наукової та методичної спільноти. Проте у науково-педагогічній літературі відсутнє однозначне трактування і визначення поняття «самостійна робота», оскільки існує широке та вузьке визначення цього поняття. Так, наприклад, у широкому значенні самостійна робота студента асоціюється із обов'язковою складовою частиною навчальної і пізнавальної діяльності студента, яка повинна бути присутньою у процесі здобуття вищої освіти. У вузькому розумінні самостійна робота студента розглядається як:

- один із видів навчальних занять, специфічною особливістю якого є відсутність викладача в момент навчальної діяльності студента (на відміну від лекцій, семінарів та інших занять з викладачем) [2];
- самостійна діяльність-учіння студента, яку науково-педагогічний працівник планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом науково-педагогічного працівника без його прямої участі [4];
- різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які вони здійснюють на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [6].

У 80-х роках ХХ століття П. Підкасистий зробив спробу об'єднати широке і вузьке значення поняття «самостійна робота», зокрема в працях вченого знаходимо твердження, що «самостійна робота у вищій школі є специфічним педагогічним засобом організації й управління самостійною діяльністю у навчальному процесі» [5, с. 3]. Цілком погоджуємося із ученим, що самостійна робота є двигуном для організації активної діяльності студентів і формування особистості майбутнього фахівця, адже для них головними мають бути не сума знань і засвоєння істин, а розвиток творчого інтелекту, гнучкого мислення.

Отже, вчені-методисти під самостійною роботою розуміють метод навчання; форму організації навчальних занять; специфічний вид навчальної діяльності; синтез форми навчальної діяльності і засобу організації пізнавальної діяльності; засіб застосування знань;

основу самоосвіти; процес перетворення розумових здібностей в уміння та навички; одну із форм компетентності; елемент моделі процесу набуття знань, самостійне закріплення і поглиблення раніше здобутих знань, умінь і навичок, а також оволодіння новими тощо.

Реалізація в навчальному процесі якісної та ефективної самостійної роботи приводить до підвищення у студентів мотивації до навчання, активізації засвоєння і закріплення вже отриманих знань, а також до використання умінь і навиків у професійній діяльності. Тому одним із актуальних питань сьогодення є кардинально новий підхід до студента. Сучасний студент – це активний мислитель, діяч і співрозмовник, це людина, яка прагне змін, вміє сформулювати проблему і запропонувати шляхи її конструктивного вирішення, знайти максимально оптимальний результат і довести його правильність. Закономірно, що провідна роль у підготовці студента належить викладачу, адже він є першоосновою навчально-розвивального впливу на студента. У свою чергу викладачеві необхідно розробити та впроваджувати методичне забезпечення самостійних учбових занять студента, яке буде залежати від структури, специфіки навчального курсу, обсягу годин, виду занять для самостійної роботи тощо.

У практиці організації та проведення самостійної роботи з курсу «Зарубіжна література» використовуємо традиційні й альтернативні форми навчально-пізнавальної діяльності студентів. Серед традиційних форм вчені-методисти виділяють такі основні групи:

1. Форми і види самостійної роботи, що направлені на вдосконалення теоретичних знань студентів.

Ця ділянка самостійної роботи складається з таких елементів: теоретична підготовка до практичних занять, виконання у зошиті завдань, робота з базою тестів із дисципліни, додаткове вивчення спеціальної літератури, опрацювання термінів з теми, підготовка до усних доповідей на заняттях, самостійне вивчення окремих питань чи тем, які не розглядаються під час аудиторних зустрічей.

При організації цієї частини самостійної роботи студентів вагому роль відіграє початковий етап, оскільки він передбачає постановку навчальних завдань за безпосередньої участі викладача. Особливу увагу звертаємо на першокурсників, адже вони проходять період адаптації, саме їм необхідно розвинути навички дослідницької та професійної діяльності, вміння працювати з навчальною та науковою літературою (на жаль, є випадки, коли необхідно вперше сформулювати мотивацію самостійного навчання). Тому завдання та питання для обговорення на практичних заняттях студентам роздає викладач заздалегідь, а також консультує студентів щодо друкованих та Інтернет-джерел, з якими вони повинні

ознайомитися при підготовці до практичного заняття. Окрім блоку теоретичних питань у планах практичного заняття ми пропонуємо письмові завдання, виконання яких потребує творчого підходу та мислення, наприклад:

– пояснити зміст фрази відомого філософа, вченого чи митця («Тільки люди, яких зрадила однакова недуга, розуміють одне одного». Що розуміє Ф. Кафка під «недугою»?; Чи погоджуєтесь ви із твердженням Беранже, що «найкращий засіб боротьби – виявити волю»?; Е. Хемінгуей говорив: «Людину можна знищити, але її неможливо перемогти». Розкрийте цей вислів на прикладі повісті-притчі «Старий і море» тощо);

– скласти кросворд із термінів і понять (до теми «Драма П. Кальдерона «Життя – це сон» як втілення світоглядних і художніх принципів бароко» терміни: філософська драма, композиція, притча, стиль, контраст, антитеза, метафора);

– заповнити таблицю (характеристика персонажів п'єси за групами: порівняльний аналіз комедії «Міщанин-шляхтич» Ж.Б. Мольєра із творами М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, М. Куліша і Д. Фонвізіна);

– зробити авторський переклад поезії чи прозового уривку (П. Верлен «Осіньна пісня», «Найперше музика у слов»; С. Малларме «Дар поезій», «Лебідь» та ін.);

– запропонувати свою назву твору та аргументувати її (Г. Белль «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»; О. Генрі «Дари волхвів»; Д. Дефо «Робінзон Крузо»; П. Кальдерон «Життя – це сон» тощо);

– підготувати питання для інтерв'ю з Нобелівським лауреатом в галузі літератури (Р. Кіплінг, М. Метерлінк, Е. Хемінгуей, А. Камю, Ч. Мілош та ін.) тощо.

Завдання такого типу, на нашу думку, дозволяють студентам міцно і глибоко засвоїти предметний навчальний матеріал, навчитися формулювати та відстоювати свою думку.

Окремо звернемо увагу на питання використання та знання літературознавчих термінів, значку кількість яких поступово вводимо в науковий словник студента на лекціях, проте студентам необхідно й самостійно опрацювати основний корпус термінології, без знання якої неможливе ефективно і продуктивно вивчення художньої літератури. Попередня робота викладача полягає у рекомендації списку довідникових джерел, наприклад, літературознавчий словник-довідник (Київ, 1997); лексикон загального та порівняльного літературознавства (Чернівці, 2001), а також надається інформація щодо електронних словників-довідників.

2. Форми і види самостійної роботи, які направлені на розвиток практичних умінь і навиків студентів.

Обов'язковим елементом є самостійне читання художніх творів і вивчення основних художніх текстів за вузівською програмою. Список художніх творів студентам запропоновано на початку кожного семестру, крім цього зі студентською аудиторією проводиться консультація, під час якої викладач інформує про кількісну наявність художніх текстів у бібліотечному фонді університету чи міській бібліотеці, а також розставляє акценти в питаннях прослуховування аудіокниг. Крім цього, самостійна робота розглядається як засіб поглибленої роботи із художнім твором, зокрема вивчення різнонаціональних творів, близьких за темою, ідеєю, сюжетом, проблематикою, образами, особливостями поетики; зіставлення літературних творів (та їх окремих компонентів – тем, мотивів, образів), явищ, фактів, що належать до різних літератур; висвітлення трансформації міфологічних та фольклорних тем, образів у літературних творах; порівняльний аналіз оригінального твору та його перекладу, переказу чи переспіву; установлення зв'язків між українською та світовою літературою. Тому звертаємось до проблемних ситуацій чи проблемних питань, проектної діяльності на практичному занятті або під час його підготовки, творчого і коментованого читання, евристичних бесід, навчально-рольових ігор.

Як елемент самостійної роботи є ведення читацького щоденника, який, на нашу думку, допомагає студентам, по-перше, запам'ятовувати художній твір, по-друге, навчитися реферативному викладу матеріалу.

Контроль результатів читання художньої літератури здійснюється на практичних/семінарських заняттях, контрольних роботах, екзаменах.

3. Форми і види самостійної роботи, які направлені на вдосконалення науково-дослідної роботи студентів. Ця частина самостійної роботи спрямована на вивчення додаткової спеціальної наукової літератури; написання наукових доповідей і статей; участі в наукових конференціях, семінарах, олімпіадах.

Серед альтернативних видів і форм самостійної роботи пропонуємо:

- мультимедійні презентації;
- написання есе;
- створення схем, діаграм, стендів, плакатів, буктрейлерів, кроссенсів тощо;
- проведення дискусії із запрошенням фахівців;
- заняття-конкурси;
- заняття «літературне кафе»;
- перегляд відеофрагментів з подальшим їх коментарем, прослуховування аудіозаписів.

Використання альтернативних видів і форм самостійної роботи дозволяє:

- підвищити ефективність і якість викладання навчального матеріалу;

– здійснити індивідуалізацію і диференціацію процесу навчання за рахунок поетапного розкриття зазначеної проблематики;

– посилити творчу складову традиційної форми навчання.

Таким чином, перехід вищої школи до кредитно-модульної системи навчання передбачає інтеграцію різних видів і форм самостійного навчання, які, насамперед, підпорядковуються загальній темі навчального предмета. Тому викладач формує набір завдань до кожної конкретної теми.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Самостійна робота студентів є провідною формою організації навчального процесу вищої школи, у процесі якої розвивається й активізується творчий потенціал студентів, формується професійна компетентність і стимулюється потреба у самоосвіті та самовдосконаленні.

Список використаних джерел:

1. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. Москва : Учпедгиз, 1956. 378 с.
2. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособ. Київ : Вища школа, 1990. 246 с.
3. Микельсон Р. М. О самостоятельной работе учащихся в процессе обучения. Москва : Учпедгиз, 1940. 96 с.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
5. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование. Москва : Педагогика, 1980. 240 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 456 с.